# FİLOLOJİ ALANINDA ARAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRMELER

CİLT 2

EDİTÖR

DOÇ. DR. GÜLNAZ KURT

ÖGR. GÖR. DR. MEHMET GALİP ZORBA

gece kitaplığı

**İmtiyaz Sahibi / Publisher** • Yaşar Hız
**Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief** • Eda Altunel
**Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design** • Gece Kitaplığı

**Editör / Editor** • Doç. Dr. Gülnaz KURT

Ögr. Gör. Dr. Mehmet Galip Zorba

**Birinci Basım / First Edition** • © Şubat 2021
**ISBN** • 978-625-7342-58-2



**Gece Kitaplığı / Gece Publishing**
**Türkiye Adres / Turkey Address:** Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
**Telefon / Phone:** +90 312 384 80 40
**web:** www.gecekitapligi.com

**e-mail:** gecekitapligi@gmail.com

**Baskı & Cilt / Printing & Volume**
Sertifika / Certificate No: 47083

# Filoloji Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler

**Cilt 2**

**<u>Editör</u>**

**DOÇ. DR. GÜLNAZ KURT**
**ÖGR. GÖR. DR. MEHMET GALIP ZORBA**

gece kitaplığı

## İÇİNDEKİLER

Bölüm 7

# ABBÂSÎ DÖNEMİ ŞAİRİ BEŞŞÂR B. BURD'UN UZUN MANZUMELERİ

*Esat AYYILDIZ* [1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0001-8067-7780, esatayyildiz@hotmail.com

## Giriş

Ebû Mu‘âẕ Beşşâr b. Burd el-‘Uḳeylî, Abbâsî döneminin en tanınmış şairleri arasında yer almaktadır. *el-Muvelledûn* tabir edilen şairler sınıfında en çok şiir söyleyenlerden birisi de odur. Kadim dil âlimleri tarafından, *el-Muḥdes̱ûn* (modern) şairler arasında sınıflandırılmakta ve onların öncüsü olarak gösterilmektedir. Klasik dönemin pek çok tanınmış şairine benzer şekilde, Beşşâr b. Burd'un da meşhur bir lakabı vardır. Kaynaklarda onun "ibikli" yahut "küpeli" manasına gelen *el-mura‘‘as̱* sözcüğüyle lakaplandırıldığı kaydedilmektedir. Mamafih bu lakabın kendisine neden ve nasıl verildiği hususunda görüş birliği bulunmamaktadır. İlk rivayet, şairin bir dizesinde bu sözcüğü kullanmış olması hasebiyle söz konusu lakabı aldığını öne sürmektedir. Diğer rivayet ise Beşşâr'ın çocukluk günlerinde her iki kulağında da küpe bulunması nedeniyle bu lakabı aldığını belirtmektedir. Bu bağlamda, lakapla ilişkili olan *er-ra‘s̱e* (الرعثة) sözcüğünün "küpe" ve "ibik" manalarını taşıdığını hatırlatmakta fayda vardır. Son rivayet ise Beşşâr'ın sağ ve sol tarafında iki cebi olan bir gömleğinin bulunduğunu ve bu gömleği giyerken ceplerinin aldığı şekil dolayısıyla görünüşünün adeta bir ibiğe benzediğini ve bahsi geçen lakabını bu görünümü sebebiyle aldığını aktarmaktadır (es-Seyyid, 1990: 294; Barbier de Meynard, 1907: 218; el-İṣfehânî, 1429/2008: c.3, s.94).

Beşşâr b. Burd muhtemelen 95-96/714-715 senesinde, kültürel açıdan gelişmiş bir muhit olan Basra kentinde dünyaya gelmiştir. Şairin doğuşundan itibaren görme engelinin bulunduğu ve fiziksel açıdan son derece çirkin bir görünüme sahip olduğu rivayet edilmektedir. Onun toplumdan dışlanmasına neden olan bu dezavantajının, yaşamındaki olumsuz tutum ve davranışları üzerinde de psikolojik bir etkisinin bulunduğu düşünülmektedir. Pers asıllı bir ailenin mensubu olduğu bilinen Beşşâr'ın iddia ettiği gibi, Toharistan'ın yüksek ailelerinden birine mensup olma ihtimali elbette ki vardır; ama Pers hükümdarlarının soyundan gelmesiyle övündüğü şiirlerinin büyük olasılıkla herhangi bir dayanağı yoktur. Dedesi Yercûẖ'un Muhelleb b. Ebî Ṣufra (ö. 82/702) tarafından esir edildiği rivayet edilmektedir. Babası Burd'un ise Muhelleb'in H̱îra adındaki hanımının kölesi olduğu, bu hanımın Burd'u bir müddet kendi hizmetinde tuttuktan sonra evlendirdiği ve ‘Uḳeyl kabilesinden birisine hibe ettiği aktarılmaktadır. Burd'un hibe edildiği kadına kölelik ettiği süreçte Beşşâr'ın doğumunun gerçekleştiği, ama iki gözü de görmediği için azat edildiği söylenmektedir. Aralarında yüksek bir statüye sahip olmamasına karşın, Benû ‘Uḳeyl'in yanında geçirdiği sürecin Beşşâr'ın şairliğinin gelişimine oldukça olumlu bir katkı sağladığını düşünmek mümkündür. Nitekim kendisine dilde niçin hata yapmadığı sorulduğunda, Beşşâr'ın Benû ‘Uḳeyl'in fasih dilli insanlarının arasında uzun müddet kalmış olmasına işaret ettiği rivayet

edilmektedir (Sezgin, 1975: c.2, s.455; Meisami, 1998: c.1, s.138-139; Kufrali, 1979: c.2, s.574-576).

Sivri dilli pek çok şairin uğradığı korkunç akıbetten, başına buyruk bir yaşam sürdüren Beşşâr b. Burd da kurtulamayacaktır. Halife el-Mehdî (ö. 169/785) ile ilişki kurmayı başarması esasen kendisi için sonun başlangıcıdır. Nitekim onun 167/783 senesinde gerçekleşen katlinin, kendisine kurulan bir komplonun sonucunda, Halife el-Mehdî'nin emriyle infaz edildiği söylenmektedir. Olayın arka planına bakıldığında, Beşşâr'ın kendisini ateşe atacak oldukça tehlikeli işler yaptığı anlaşılmaktadır. Zira şairin kendisine istediği alakayı göstermeyen Vezir Yakup b. Davut (ö. 187/803)'a, hatta bizzat Halife el-Mehdî'ye yönelik bir hicviye nazmettiği ve söz konusu hicviyenin nahiv âlimi Yunus b. Ḥabîb'in meclisinde seslendirildiği anlatılmaktadır. Bu nedenle Beşşâr b. Burd'un kaçınılmaz sona kendi adımlarıyla yaklaştığını düşünmemek elde değildir. Nitekim Beşşâr'ın öldürülmesinin gerekliliği hususunda halifeyi daha önce ikna edemeyen Yakup b. Davud, söz konusu olayın üzerine halifeyi ikna etmeyi başarmıştır. Halifenin olayı bizzat soruşturarak Beşşâr'ın had cezasına çarptırılmasına hükmettiği ve sonuç itibarıyla ileri yaştaki şairin aldığı darbelere yenik düşerek hayatını kaybettiği anlatılmaktadır. Ayrıca Beşşâr'ın bedeninin bir çuval içerisine dikilerek Dicle Nehri'ne atıldığı ve halkın şairin ölümüne sevindiği de günümüze ulaşan rivayetler arasındadır (Muhtar, 1992: c.6, s.8-9; Meisami, 1998: c.1, s.138-139; Sezgin, 1975: c.2, s.455).

Beşşâr b. Burd hakkında Türk dilinde yapılmış ilk mühim çalışma, M. Faruk Toprak'ın 1996 senesinde yayımladığı ilham verici bilimsel makalesidir (bkz. Toprak, 1996: 39-55). Söz konusu eser, Beşşâr b. Burd ile el-Ḥuṭay'a (ö. 59/678 [?])'nın hiciv şiirlerine oldukça özgün bir perspektiften ışık tutmaktadır. Ayrıca 2011 senesinde, Asan Ruşid tarafından Mehmet Yalar'ın danışmanlığında, Beşşâr'ın hayatına ve döneminin şiirindeki konumuna ilişkin bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (bkz. Ruşid, 2011: 1-70). Beşşâr b. Burd'un Muhammed eṭ-Ṭâhir ibn ʿÂşûr (ö. 1973) tarafından yayıma hazırlanmış olan üç ciltlik hacimli divanı incelendiğinde ve bu divanda eksik olduğunu varsaydığımız pek çok şiiri göz önünde bulundurulduğunda, Beşşâr'ın ne kadar velut bir şair olduğu anlaşılmaktadır (bkz. Beşşâr b. Burd, 1369/1950-1376/1957: c.1-3). Onun edebî mirasının kapsamlı olması dolayısıyla, divanında incelenebilecek pek çok nokta hâlâ bilim dünyası tarafından keşfedileceği günü beklemektedir.

Bizim çalışmamızın gayesi, Beşşâr'ın hayatına dair mevcut malumatları nakletmekten ziyade, onun şairliğini uzun manzumeleri üzerinden tetkik etmektir. Beşşâr genellikle sağlam bir hiciv şairi olarak ismini duyurmuş olmasına rağmen, şiirin diğer temel konularında da

ürünler vermiştir. Dolayısıyla bu araştırmada, onun gazel, mersiye, hiciv ve methiye şairliğine eşit ölçüde ağırlık verilmiş, söz konusu temaları nasıl işlediği, uzun manzumelerinden seçilen örnekler üzerinden tetkik edilmiştir. Beşşâr'ın bazı manzumeleri pek çok beyitten teşekkül eden son derece uzun şiirlerdir. Binaenaleyh çalışmanın mahdut çerçevesi dâhilinde, ele aldığımız bazı temalar, yalnızca ilgili temanın kaside bütününden ayrılması suretiyle örneklendirilmiştir. Öte yandan ayrılan bu dâhili bölümlerin kendi içyapısından herhangi bir beyit eksiltilmemiş ve beyit takibinin kolay sağlanması maksadıyla dizeler birden başlamak suretiyle numaralandırılmıştır. Beşşâr'ın mersiyelerinin ve hicviyelerinin incelendiği kısımlardaki örneklerde ise manzume bütününden herhangi bir eksiltme yapılmamıştır. Nitekim mersiye ve hiciv şiirlerinin tek temalı olarak nazmedildiği münasip örneklere rastlamanın daha kolay olması nedeniyle, ayırma gereksinimine duyulan ihtiyaç ortadan kalkmaktadır. Ne var ki bu çalışmada aktardığımız hiciv örneğinde, yer yer faḫr temasına geçiş sağlandığı bir gerçektir. Buna rağmen Beşşâr'ın söz konusu şiiri olduğu gibi aktarılmıştır. Çünkü Beşşâr'ın bahsi geçen hicviyesinin fahriye temasına giren kısımları, onun Pers kökeniyle nasıl iftihar ettiğini açık şekilde gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla buradaki kısmın haricinde, onun fahriyelerini irdelemek için ayrı bir babın açılmasına gereksinim duyulmamıştır.

## 1. Beşşâr b. Burd'un Edebî Kariyeri

Beşşâr b. Burd'un edebî kariyeri erken yaşlarında başlamış, şiir sanatındaki yeteneği çok geçmeden fark edilmiştir. Nitekim henüz on yaşlarındayken şiir söylediği ve sonrasında şöhretinin zirvesinde olan Cerîr b. 'Aṭiyye (ö. 110/728 [?])'yi hicvettiği rivayet edilmektedir. Ne var ki Beşşâr'ın Cerîr'in dikkatini çekmeyi başaramadığı anlaşılmaktadır. Tahmin edileceği üzere, bunun ardında, meşhur şairlerin adı duyulmamış kişileri kale almama eğilimi yatmaktadır. Bu yüzden Beşşâr'ın, Cerîr ile küçük yaşında temas kurmuş olmasına yakındığı ve *"Eğer bana cevap vermiş olsaydı, bu devirdeki şairlerin en büyüğü olurdum."* dediği rivayet edilmektedir (Sezgin, 1975: c.2, s.455; Huart, 1971: 78). Mamafih ilerleyen yıllarda gerçekleştirdiği başarılar ve elde ettiği tanınırlıkla, Beşşâr'ın amacına ulaştığı ve döneminin en büyük şairlerinden birisi olduğu söylenebilir.

Beşşâr b. Burd hem Emevî hem de Abbâsî dönemini görmüş ve her iki asırda da şiir söyleme imkânı bulmuştur. Mamafih Emevî döneminde nazmettiği şiirlerinden pek çoğu günümüze ulaşamamıştır. Beşşâr'ın bu süreçte Emevîler için methiye şairliği yaptığı bilinmektedir. Daha sonra Abbâsî sarayında kendisine yer edinebilmiş olması, onun için bir geçim kapısı temin etmiş olmasının yanı sıra çok daha önemli bir kazanıma da vesile olmuştur. Öyle ki Beşşâr onların himayesi

altındayken düşüncelerini özgürce ifade ettiğinde, kendisine yöneltilen tehditlerden, en azından bir süreliğine, korunma fırsatı bulabilmiştir (Abd el-Jalil, 1943: 95). İktidarın desteğini almak, yetenekli şairlerin sahip oldukları mahareti tüm yönleriyle sergileyebilmeleri açısından önemlidir. Beşşâr b. Burd elde ettiği fırsatları doğru değerlendirerek kendisini şiirin pek çok dalında geliştirme fırsatı bulmuştur. Onun methiye, hiciv, mersiye ve gazel şiirlerinde eşit denilebilecek kadar yetenekli olduğunu hatırlatmak gerekir. Öte yandan *mucûn* şiirleri ile parodi unsurları içeren manzumeleri de son derece popülerdir. Ne var ki bu şiirlerin çoğu zaman şiddetli eleştiri yağmurlarını üzerine çektiği de yadsınamayacak bir hakikattir. Beşşâr b. Burd bazı yeni kullanımlardan istifade etmekle birlikte, Hicâz üslubuna bağlı kalmayı tercih etmiştir. Beşşâr'ın ayrıca önemli bir hatip ve nesir yazarı olduğu da rivayet edilmektedir; ama bu ürünler günümüze ulaşamamış yahut hâlâ tespit edilememiştir (Sezgin, 1975: c.2, s.455; Meisami, 1998: c.1, s.138-139).

Beşşâr b. Burd'un şiirsel mirasının günümüze ulaşması, râvîlerin şiir rivayetleri sayesinde gerçekleşmiştir. Onun en önemli râvîsi ise, döneminin meşhur simalarından biri olan Ḫalef el-Aḥmer (ö. 180/796 [?])'dir. Ne var ki Beşşâr'ın divanı ancak geç bir tarihte tedvin edilebilmiştir. Ayrıca din aleyhinde sergilediği tutum, sefahate düşkünlüğü, hakkında çıkan Zındıklık ithamları ve hiciv şiirleri yüzünden edindiği hasımlar göz önünde bulundurulduğunda, manzumelerinin yalnızca belirli bir kısmının rivayet edildiğini düşünmek mümkündür. Ona atfedilen şiirler genellikle antolojiler ve tabakat kitapları sayesinde kayıt altına alındığından, orijinal halinde değildir. Bu bağlamda, Muhammed eṭ-Ṭâhir ibn ʿÂşûr tarafından bulunarak şerh edilen divanı bilhassa zikretmek gerekir. Üç cilt halinde yayımlanan ve gerçek divanın ancak yarısı olabileceği varsayılan bu eser, sadece "râ'" kafiyesine kadar olan bölümü içermesine karşın, altı bin altı yüz yirmi sekiz dizeden meydana gelen iki yüz elli beş kaside ihtiva etmektedir. Ne var ki Beşşâr b. Burd'a atfedilen bazı şiirlere kuşkuyla yaklaşmanın elzem olduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Güvenirliğine şüpheyle bakılan şiirlerine verilebilecek örneklerden birisi, aşkı yüzünden öldüğü konu edilen eşeği üzerine nazmedilmiş bir parodi şiiridir. el-Mes'ûdî bunu Ebû'l-'Anbes eş-Ṣaymerî (ö. 275/888)'ye atfetmektedir. Arap şiir sanatında özgün bir ağırlığa sahip olan Beşşâr b. Burd, bilhassa *bedî'* sanatının öncülerinden biri kabul edilmektedir. Onun ortaya koyduğu modernizmin, öncelikli olarak bedî' sanatını kasti şekilde kullanmasında aranması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim bedî' üslubuna meyledecek gelecek kuşaklar üzerinde, Beşşâr'ın büyük bir etki bırakmış olduğu malumdur. G. Schoeler'in ardından J.S. Meisami de bu durumun Beşşâr'ın mevâli kökenli bir şair olmasıyla ilişkilendirilebilecek sosyo-psikolojik bir fenomen olarak değerlendirilebileceğinin altını çizmektedir (Meisami, 1998: c.1, s.138-139; Schoeler, 2008: 284-285; Muhtar, 1992: c.6, s.8-9).

Hakikaten de Beşşâr'ın dünya görüşü ve kompleksli karakteri dikkate alındığında, bu çıkarımın son derece isabetli bir sonuç olduğunu söylemek mümkündür.

## 2. Beşşâr b. Burd'un Zındıklık Eğilimi Gösteren Şiirleri

Beşşâr b. Burd'un uzun manzumelerinin tetkikine geçmeden önce, şiirlerinin ve şairliğinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından, onun Zındıklık eğilimi gösteren birkaç dizesine kısaca değinmekte fayda vardır. Bu parçalar onun bazı uzun manzumelerinde karşımıza çıkan kendisine has düşüncelerini özetler nitelikte olduğundan, şairin en bilindik dizeleridir. Malum olduğu üzere, Beşşâr tüm yaşamı boyunca belirgin bir dünya görüşünü benimsemekte güçlük çekmiş ve İslâmî değerleri alenen aşağıladığı için büyük tepki görmüştür. Beşşâr'ın bu minvaldeki eğilimlerinin ardında da bazı sosyo-psikolojik etkenlerin yattığını düşünmemek elde değildir. Nitekim toplumun kendisini sınıflandırdığı katmanın, psikolojisinde oluşturduğu etkiler neticesinde, şair muhtemelen aşağılık kompleksine kapılmış ve bu duygularını bastırmak için Pers kökeniyle fazlaca iftihar etme yoluna gitmiştir. Yaşamındaki olumsuzlukların sorumluluğunu, büyük olasılıkla içinde yaşadığı Müslüman-Arap toplumuna yüklemiş, İslamiyet'e mukabil olarak Zerdüştlüğü, Araplığa mukabil olarak da Persliği ön plana çıkartmış ve bu sayede muhtemelen kompleksleri nedeniyle duyduğu psikolojik ıstırabını dindirmeye çalışmıştır. Netice itibarıyla Beşşâr'ın bu temayülü, onun Şu'ûbîlik ve Zındıklıkla ilişkilendirilmesiyle son bulmuştur. Örneğin; Beşşâr yeri (*arḍ*) kötüleyerek ateşi (*nâr*) ilahlaştırdığı aşağıdaki beytinde, açık şekilde Zerdüştlük eğilimi göstermektedir:

"الأرْضُ مظلمـــةٌ و النـــارُ مُشْـــرِقَةٌ     والنَّـــارُ معبـــودَةٌ مـــذ كانَـــتِ النَّـــارُ"

> *"Yer karanlık, ateş ise aydınlıktır. Ateş, ateş olduğundan beri mabuttur."* (eṣ-Ṣafedî, 1420/2000: c.10, s.138)

Beşşâr'ın başka dizlerinde, yukarıdaki beyitte savunduklarını daha açık ve daha agresif bir dille beyan ettiği ifadelere rastlamak da mümkündür. Örneğin; aşağıdaki dizelerinde, tüm semavi dinlerde Allah'ın lanetine uğradığı kabul edilen İblis'i, insanoğlunun atası olan Hz. Âdem'den üstün tutmaktadır. Beşşâr'ın şiirdeki üslubundan, İslam fıtratındaki insanlığa hitap ettiği anlaşılmakta ve cüretkâr şekilde onları günahkârlıkla itham ettiği gözlemlenmektedir. Üstelik bariz bir Zındıklık örneği olan bu şiirinde, İslam geleneğinde İblis'in cennetten kovulmadan önce ortaya attığı tezin savunuculuğunu sürdürerek, İblis'in yaratıldığı

ateşin Hz. Âdem'in yaratıldığı çamurdan daha üstün olduğunu iddia etmektedir:

"إِبليسُ خَيرٌ مِن أَبيكُم آدَمٍ     فَتَنَبَّهُوا يَا مَعْشَرَ الفُجَّارِ

إِبليسُ مِن نارٍ وَآدَمُ طينَةٌ     وَالأَرضُ لا تَسمو سُمُوَّ النارِ"

*"İblis, sizin atanız Âdem'den daha hayırlıdır. Bunun farkına varın, ey günahkârlar topluluğu!*

*İblis ateşten, Âdem ise çamurdandır. Arz, ateşten daha üstün olamaz."* (eṣ-Ṣafedî, 1420/2000: c.10, s.138)

### 3. Beşşâr b. Burd'un Aşk Şiirleri

Aşk şiiri denince akla gelen ilk şairlerden birisi, hiç kuşkusuz ki Beşşâr b. Burd'dur. Çok temalı uzun kasidelerinin girişinde yer alan nesîb bölümleri ile müstakil gazelleri incelendiğinde, şiirin diğer temalarında gösterdiği yeteneği, aşkı işlediği manzumelerinde de sergileyebildiği gözlemlenmektedir. Beşşâr b. Burd'un divanında, gazel şiirlerinin önemli bir ağırlığı bulunmaktadır. Bilindiği üzere, genel itibariyle şairler, resmî methiye ve hicviyelerde yahut mersiye gibi ciddiyet isteyen konularda, toplumsal kurallara bağlı kalma eğilimi göstermiş, ama aşk ve *ḫamriyyât* temalı şiirlerde daha rahat hareket imkânı bulmuşlardır. Bu durum, gazel bağlamında Beşşâr söz konusu olduğunda da geçerliliğini korumaktadır. Beşşâr döneminin mevcut gazel ekollerinden etkilenmiş ve gelenekselleşmiş bazı kullanımları sürdürmüştür. Örneğin; uzun kasidelerinin girişinde, aşka ilişkin konuların işlendiği nesîb bölümlerini kullanma geleneğini devam ettirmiş ve döneminde ilgi gören farklı gazel türlerinde ürünler vermiştir. Beşşâr'ın döneminde, Hicâzî ve 'Uẕrî gazel ekolleri hâlihazırda Basra'ya ulaşmış durumdadır. Keza Kufe ekolü, Beşşâr'dan önce dahi Basra'da rağbet görmüş olan türlerden biridir. Beşşâr'ın aşk temasını işlediği şiirlerinde, şehvani ve afif unsurlar arasında bir güzergâh takip edilmektedir. Onun karakteri göz önünde bulundurulduğunda, iffet çerçevesinde söylenmiş şiirlerinde afif temaların parodileştirildiğini düşünmek mümkündür. Beşşâr'ın üretkenliğinde, genellikle *mucûn* şiirlerinin önünü açan Ḥicâzî gazel ile 'Uẕrî ve Kufî gazel örtüşebilmektedir. 'Afîf yahut taḳlîdî gazeller insanların şiddetli tepkisini fazla çekmezken, gazel şiirleri ahlaksızlaşma eğilimi gösterdiği nispette, şairinin aleyhinde kullanılabilecek bir koza dönüşmektedir. Ahlaksız şiirlerinin zaman zaman Beşşâr'ın aleyhinde de kullanıldığı bilinmektedir. Örneğin; Beşşâr'a tanıdığı serbestliğin eleştirilmesi nedeniyle, el-Mehdî'nin şairin aşk şiiri nazmetmesini yasakladığı rivayet

edilmektedir. Ne var ki bu yasağın çok geçmeden ihlal edildiği anlaşılmaktadır. Hicâzî ekoldeki şiirleri bir tarafa, Beşşâr'ın 'Uẕrî ekolün taklidi kapsamında söylediği şiirlerine daha ihtiyatlı yaklaşmak gerekir. Öncelikle 'Uẕrî gazel, daha ziyade Emevî dönemine has bir fenomen olarak değerlendirilmelidir. Beşşâr'ın genellikle 'Abde adındaki bir kadın için nazmettiği bu minvaldeki şiirlerinde, 'afîf şairleri taklit ettiği düşünülmektedir. Mamafih şiirlerinde kimi zaman farklı isimlere tesadüf etmek de mümkündür. Bu bağlamda Beşşâr'ın 'afîf şiir ekolünün sanatsal kaygılar güden bir taklitçisi olduğu unutulmamalıdır. Söz konusu şiirlerinde karşımıza çıkan 'Abde, muhtemelen Basra eşrafından birisinin hanımıdır. Ne var ki şiirlerde bize yansıtılan bu kadın, gerçeklikle bağı silikleşmiş ve idealize edilmiş bir figür olarak değerlendirilmelidir. Muhtemelen bu figür, şairin gerçek hayatında karşılaştığı ve ilişki kurduğu tüm kadınlara tezat oluşturacak şekilde kurgulanmıştır (Schoeler, 2008: 280-283; Meisami, 1998: c.1, s.138-139). Beşşâr'ın 'Abde için söylediği şiirler hususunda, A. Roman tarafından kaleme alınan kapsamlı çalışmaya müracaat etmek mümkündür (bkz. Roman, 1971: 157-226). Keza Beşşâr'ın şiirlerindeki kadın vasfının daha iyi incelenmesi için, Ali eṭ-Ṭevâlibe ile Muhammed Benî Yâsîn'in konuya ilişkin kaleme aldıkları çalışmalarına başvurulabilir (eṭ-Ṭevâlibe ve Benî Yâsîn, 2016: 1443-1455).

Buṭrus el-Bustânî (ö. 1883), Abbâsî şairleri üzerine yazdığı eserinde, Beşşâr'ın aşkı gerçek manada tecrübe etmediğini öne sürmekte, görme engeli bulunduğu için güzelliklere şahit olamadığını, ancak engeli nedeniyle onun ruhunda derin bir hissin husule geldiğini savunmaktadır. Bu noktada Beşşâr'ın benliğinde hazza karşı kuvvetli bir arzu arız olmuş ve hedonist istekleri artmıştır. Binaenaleyh hedonist beklentiler, Beşşâr'ın duygulanımını yoğun şekilde harekete geçiren bir uyarıcıya dönüşmüştür. el-Bustânî, Beşşâr'ın gazel söylemekteki yeteneğini, kadınları etkileme hususunda duyduğu fiziki acizlik hissiyle ilişkilendirmektedir. Malum olduğu üzere, fiziki görünümü dolayısıyla Beşşâr dezavantajlı bir konumdadır. Mamafih o bu eksikliğini, sanatsal yeteneğini azami dereceye çıkarmak suretiyle aşmış ve kent kadınları üzerinde büyük bir etki ihdas etmiştir. Basra kadınlarının Beşşâr'ın incelikli şiirlerini dinlemek üzere şairin evine ziyaretler düzenlediği ve bu sayede tüm gazellerinin rivayet edilme imkânı bulduğu söylenmektedir. Bu yüzden Beşşâr'ın gazellerinin ahlaki açıdan büyük bir tehlike olduğunu düşünenler bulunmaktadır. Çünkü Beşşâr'ın bu gazelleri nazmetmekteki amacının, kadınları kışkırtmak ve onları zina etmeleri hususunda teşvik etmek olduğu öne sürülmüştür. Hatırlanacağı üzere, el-Mehdî'nin Beşşâr'ı gazel söylemekten men etmesinin nedeni de budur. Son olarak el-Bustânî'nin üzerinde durduğu ilginç bir husus, Beşşâr'ın nazım yöntemlerini kadınların davranış biçimlerine göre şekillendirdiğine

yönelik tezidir. Buna göre Beşşâr, kadınların gazelleri daha kolay anlamaları maksadıyla, şiirlerini kolay ve yumuşak olacak şekilde, hafif vezinlerle kompoze etmiştir. Netice itibariyle ekseriyetini Arap olmayan cariyelerin oluşturduğu bu kadınlar, Beşşâr'ın şiirlerini rivayet ederken güçlük çekmemiştir (el-Bustânî, 2014: 43). Beşşâr'ın gazel nazmederken, isminin skandallara karışmasından korkan kadınları göz önünde bulundurarak şiirlerinin zorluk seviyesini düşürmeyi hedeflemesi, dönemin şartları da göz önünde bulundurulduğunda, isabetli bir çıkarım olarak değerlendirilmelidir.

Beşşâr'ın aşka ilişkin şiirlerinin bir örnek üzerinden değerlendirilmesi kapsamında, uzun bir kasidesinin girişinde yer alan nesîb bölümü aşağıda aktarılmıştır. Söz konusu şiir, İslam öncesinden beri süregelen nesîb geleneğini önemli ölçüde yansıtmaktadır. Şair nesîb kısmına, mutat şekilde sevgilisinin uzakta olmasından dem vurarak giriş yapmaktadır. Keza klasik Arap şiirinde, sevgilinin ayrılığı nedeniyle uykusuz geçirilen geceler, sık şekilde kullanılan motiflerden biridir. Şair kendisine eşlik eden arkadaşının uyuduğunu dile getirerek, tezat sanatından istifade etmek suretiyle, içinde bulunduğu durumu vurgulamaktadır. Beşşâr beşinci beyitte sevgilisinin adının Leylâ olduğunu açıklasa da bu kişinin hayali bir karakter olduğunu düşünmek mümkündür. Çünkü gazel geleneğinde, Leylâ en çok kullanılan kadın isimlerinden biridir.

Şair ayrılık nedeniyle duyduğu elemi dile getirdikten sonra, sevgilisini betimlemeye başlamaktadır. Bu süreçte sevgilisinin anlatımında makrokozmik unsurlardan istifade ettiği gözlemlenmektedir. Bu kapsamda sevgilisiyle buluştuğu anlara değinmekte ve ondan ayrı kaldığı zamanların tatsızlığından dem vurmaktadır. Sevgilisiyle karşılaştığı zamanı, *Sa'du's-Su'ûd* (Beta Aquarii) adı verilen takımyıldızıyla ilişkilendirmesi ise, Süreyya yıldız kümesini sevgilinin gerdanlığıyla özdeşleştirmesinden sonra kullandığı ikinci semavi atıftır. Arap kültüründe *Sa'du's-Su'ûd* takımyıldızı veya bu takımyıldızının etkili olduğu zaman aralığı, hayatı ve doğanın dirilişini simgelemektedir (Fâr, 2009: 203). Sevgilisiyle karşılaştığı zamanlarda hissettiği zevki tasvir etmek için söz konusu benzetmeyi kullanması, bunun ne denli incelikle seçilmiş bir ifade olduğu fikrini akla getirmektedir. Sevgilisiyle birlikte olmadığı zamanları ise kabilesiyle su kaynaklarına gidemediği için yalnız kalan bir adamın haliyle özdeşleştirmektedir. Burada aşkının neden olduğu özlemi, susuzluk mesabesinde göstermektedir. Susuzluktan kurtulmanın yolu su kaynağına gitmek, özlemden kurtulmanın yoluysa sevgiliyle buluşmaktır. Ancak bazı durumlarda, bu örnekte olduğu üzere, şairle sevgilisi birbirlerinden gönülsüzce ayrılmak durumunda kalmaktadır.

Beşşâr'ın bu kasidesinde, on altıncı beyit itibariyle nesîb kısmı sona ermektedir. Bu beytin gayesi, şairin kadına duyduğu aşkın boyutunun anlatılmasıdır. İfade ettiğine göre Beşşâr, âşık olduğu kadına hem samimi sevgisini hem de elindeki bütün malvarlığını vermiş durumdadır. Bunun karşılığında arzuladığı yegâne şey ise kadının kendi sevgisine karşılık vermesidir. *Tâlid* (eski) ve *ṭârif* (yeni) sözcüklerinin malvarlığını niteleyecek şekilde kullanılması, dizede belirgin bir tezat oluşturulmasına hizmet etmektedir. Muhtemelen bu ifadelerle anlatılmak istenen, şairin hem geçmişi hem de geleceğiyle sevgilisine adanmış olduğudur. Bilindiği üzere malvarlığı, kadim Araplar arasındaki en önemli sosyal statü aracıdır. Bu yüzden kişinin bu avantajından vaz geçerek bunu başka birisine hibe etmesi yahut malını onun yolunda tüketmesi, adanmışlığın en yüksek halini simgelemektedir:

"1. مَلِلّتُ مَبِيتِي بِالقَرِينِ وَشَاقَنِي — طُرُوقُ الهَوَى مِن نَازِحٍ مُتَبَاعِدِ

2. عَلَى حِينَ وَدَّعْتُ الّحِبَابَ وَأطّرَقَتْ — هُمُومِي وَذَلّتْ لِلّفِرَاقِ مَقَاوِدِي

3. فَأَحْيَيْتُ لَيْلِي قَاعِداً أَنْتَحِي الهَوَى — لَدَى رَاقِدٍ عَن ذَاكِ أَوْ مُتَرَاقِدِ

4. وَمَا أَنَا إِنْ نَامَ الرَّقِيقُ وَلَمْ أَنَمِ — بِأَوَّلِ مَنْكُوبٍ بفَقْدِ الّمُسَاعِدِ

5. إِلَى آلِ لَيْلَى أَشْتَكِي لَوْ دَنَتْ بِهِم — نَوَى طِيَّةٍ عَن عَازِبِ النَوْمِ سَاهِدِ

6. إِلَى طَارِقَاتِ الّحَيِّ وَدَّعْنَ قَلّبَهُ — براها رَسِيسَ الّمُغْمِزَاتِ التَلَائِدِ

7. فَبَاتَ هَجُوراً لِلّوِسَادِ وَقَدْ يَرَى — عَلَى ما بِعَيْنَيْهِ مَكانَ الوَسَائِدِ

8. أَفَالْآنَ إِذْ مالَتْ إِلَيْها صَبَابَتِي — أَعَزَّى عَنِ الّحَوْرَاءِ ذاتِ الّمَجَاسِدِ

9. كَأَنَّ الّتِي تَمْرِي فُؤَادِي بِحُبِّهَا — مَرِيَّةُ نَطّفِ الّبَابِلِيِّ الّمُعَانِدِ

10. عِرَاقِيَّةٌ أَهْدَى لَكَ الشَّوْقُ ذِكْرَهَا — وَأَنْتَ عَلَى ظَهْرٍ شَآمِ الّمَوَارِدِ

11. ذَهُوبٌ بِأَلّبَابِ الرِّجالِ كَأَنَّها — إِذَا بَرَزَتْ بَرْدِيَّةٌ فِي الّمَجَاسِدِ

12. تَشَكَّى الضَّنَى حَتَّى تُعَادَ وَما بِها — سِوَى قُرَّةِ الّعَيْنَيْنِ سُقْمٌ لِعَائِدِ

13. مِنَ الّبِيضِ ما تَلّقَاكَ إِلّا مَصُونَةً — ثَقَالاً وَمَشْيَ الّخَيْزَلَى فِي الّوَلَائِدِ

14. كَأَنَّ الثُرَيَّا يَومَ راحَتْ عَشِيَّةً — عَلَى نَحْرِها مَنْظومَةً في القَلَائِدِ

15. لَقِيتُ بِها سَعْدَ السُّعُودِ وَرُبَّمَا — لَقِيتُ حِرَاداً بِاجْتِنَابِ الّمَوَارِدِ

16. فَتِلّكَ الّتِي نُصْحِي لَها وَمَوَدَّتِي — وَقَبْضِيَ مالِي طارِفِي بَعدَ تَالِدِي"

“1. *(el-Yemâme’de yer alan) el-Ḳureyn’de gecelemekten sıkıldım. Uzaktaki ve mesafeli (bir kadına duyduğum) sevdanın geceleyin (kapımı) çalması (nedeniyle) özleme kapıldım.*

2. *(Bu), sevgilimden (hâlihazırda) ayrılmış olduğum süreçteydi. Endişelerim başını eğmişti bile. Dizginlerimse ayrılığın önünde zillete duçar olmuştu.*

3. *(Benim hissettiğim söz konusu duygulardan uzak olduğu) halde uyuyan yahut uyuyormuş numarası yapan (bir arkadaşımın) yanında oturup sevdaya doğru yönelerek geceme hayat verdim.*

4. *Arkadaş(ım) uyurken ben uyumasam bile, yardımcısını kaybetme felaketine duçar olmuş ilk kişi ben olmayacağım.*

5. *Eğer menzilin uzaklığı onları yakın kılarsa, uykudan ayrı düşmüş uykusuz bir adamın (ıstırap dolu hali) hakkında, Leyla’nın ailesine şikâyette bulunacağım…*

6. *…Onun kalbine veda eden, kabilenin gece ziyaretçilerine de (şikâyet edeceğim). Onlar yağlı hörgüçlü asil develerin koşuşu yüzünden zayıf düşmüştür.*

7. *Gözlerindeki (uyku özlemi) nedeniyle yastıkların yerini (hemen) görebilecek durumdayken, geceyi yastıkları terk ederek geçirdi.*

8. *Ona duyduğum aşk, (çoktan) onun peşine düşmüşken, elbiseleri safranla boyanmış huri gözlü dilber hususunda (ben ancak) şimdi mi teselli ediliyorum?*

9. *Aşkıyla yüreğimi sağan (söz konusu kızın tükürüğü), isyankâr Babil şarabına benzemektedir.*

10. *(Anlattığım bu kişi) Iraklı bir kadındır. Sen (bineğinin) sırtında Şam'a doğru gidiyorken, özlem (duygusu) sana onu hatırlama(nı) hediye etmiştir.*

11. *Erkeklerin yüreğini (kendisine tutsak olarak) alıverir. Dışarı çıktığında, safranla boyanmış elbiselerinin altında papirüs gibi görünür.*

12. *Ziyaret edilmek için, bir şeyi olmamasına rağmen hastalıktan şikâyet eder; ziyaretçi (sevgilisini görmek suretiyle) gözlerinin (ağlamaktan beri ve) sıhhatte olmasını (arzular).*

13. *Beyaz (kadınlardan birisidir). Ancak kendisine mukayyet olarak seninle buluşur. Köle kızların yürüyüşü misali, ağır ağır (gururlu şekilde) yürür.*

14. *Akşamleyin (bir yerlere) gittiği zaman, Süreyya yıldız kümesi adeta onun boynunda gerdanlığa dizilmiş gibidir.*

15. *Onunla Sa'du's-Su'ûd takımyıldızında buluşurum. Bazen (ondan ayrı kaldığım zamanlarda) su rotamı değiştirdiğimde ise keyfim bozulur.*

16. *Benim samimiyetim ve sevgim o (kadın)ındır. Eskiden beri benim olan ve yeni kazandığım (tüm) malımı elde etmiştir"* (Beşşâr b. Burd, 1376/1957: c.3, s.75-83).

**4. Beşşâr b. Burd'un Mersiye Şiirleri**

Beşşâr b. Burd'un nazmettiği mersiyelerinin, genel itibariyle şiirin diğer konularında ortaya koyduğu ürünlerinden geri kalmadığını söylemek mümkündür. Ne var ki Beşşâr'ın bir mersiye şairi olarak tanınmadığı da ortadadır. Muhtemelen bu durumda, Beşşâr'ın mersiyelerinden yalnızca pek azının günümüze kadar ulaşabilmiş olması önemli bir etkendir. el-Bustânî, söz konusu durumu, Beşşâr'ın mersiye sanatından yeterli menfaati elde edememesine bağlamaktadır; onun daha ziyade memdûḥlarını memnun etmeye odaklandığını ve ölülerden fazla bir beklentisinin bulunmadığını öne sürmektedir. Buna rağmen Beşşâr'ın

muhtelif kişilere nazmettiği bir takım mersiyeleri mevcuttur. Örneğin; işret meclisindeki arkadaşlarını yitirdiğinde, onların ardından mersiye söylediği bilinmektedir. Ayrıca Ebû Ca‘fer el-Mansûr’un Sind ve İfrîkıye valisi olan Ömer b. Ḥafs (ö. 154/771) için nazmettiği bir mersiyesi de vardır. Bu şiirinde şairin başarıyı yakaladığı düşünülmektedir. Beşşâr’ın oğlunun ölümü ardından nazmettiği başka bir mersiyesi ise oldukça ilgi çekicidir. Şair evlat kaybı dolayısıyla hüzne kapılmasına karşın, feryat figan ederek yas tutmayı reddetmiştir. el-Bustânî, Beşşâr’ın bu mersiyesinin, Ömer b. Ḥafs için söylediği mersiyesinden daha iyi olmadığını öne sürmektedir (el-Bustânî, 2014: 45). Mamafih söz konusu kasidede, Beşşâr’ın en samimi duygularını, şahsi felsefesinin süzgecinden süzerek yansıtmış olduğunu düşünmek mümkündür. Bu nedenle bu çalışmada, onun mersiye şairliğine verilecek örnek için, oğluna nazmettiği söz konusu kasidesi tercih edilmiştir.

Beşşâr, bahsi geçen mersiyesine, isimsiz bir komşu kadına, kedere kapılmamasını salık vererek giriş yapmaktadır. Şair kasidesinde olabildiğince vakur bir yaklaşım sergilemektedir. İfadelerinden, ölümün herkesin başına geleceğini derinden idrak ettiği ve ecel karşısında yapılabilecek yegâne şeyin tevekkül etmek olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır. Beşşâr mezar taşlarının elinde oğlunun rehin düştüğünü ve babasını gözü yaşlı halde nasıl ardında bıraktığını anlatmaktadır. Keza oğlunu yitirmesinin ardından, kendisini yaşayanların arasında yabancı gibi hissettiğini; ancak ölümün artık kendisine hiç de yabancı olmadığını belirtmektedir. Beşşâr’ın dinî değerlere çok bağlı birisi olmadığı malumdur. Ne var ki hayli ilginç şekilde, mersiyesinde İslam ananesine bağlı kalmakta ve ölünün ardından uzun müddet feryat etmenin, Allah’ı hoşnut etmeyecek bir amel olduğunu kabul ettiğini gözler önüne sermektedir. Anlaşıldığı kadarıyla, şair bütünüyle kaderine teslim olmakta, elinden hiçbir şey gelmeyeceğini belirtmekte ve kendisinin de tıpkı oğlu gibi günün birinde öleceğini vurgulamaktadır. Belki de Beşşâr’ın mersiyesinin en ilginç yönü, onun ölümü oldukça erdemli bir şekilde kabullenmeyi başarmış olmasıdır:

"1. أَجَارَتَنَا لاَ تَجْزَعِي وَأَنِيبِي    أَتَانِي مِنَ المَوْتِ الْمُطِلِّ نَصِيبِي

2. بُنَيِّي عَلَى قَلْبِي وَعَيْنِي كَأَنَّهُ    ثَوَى رَهْنَ أَحْجَارٍ وَجَارَ قَلِيبِ

3. كَأَنِّي غَرِيبٌ بَعْدَ مَوْتِ مُحَمَّدٍ    وَمَا المَوْتُ فِينَا بَعْدَهُ بِغَرِيبِ

4. صَبَرْتُ عَلَى خَيْرِ الفُتُوِّ رُزِئْتُهُ    وَلَوْلَا اِتِّقَاءُ اللهِ طَالَ نَحِيبِي

5. لَعَمْرِي لَقَدْ دَافَعْتُ مَوْتَ مُحَمَّدٍ    لَوْ أَنَّ المَنَايَا تَرْعَوِي لِطَبِيبِ

6. وَمَا جَزَعِي مِنْ زَائِلٍ عَمَّ فَجْعُهُ    وَمِنْ وِرْدِ آبَارِي وَقَصْدِ شَعِيبِي

7. فَأَصْبَحْتُ أَبْدِي لِلْعُيُونِ تَجَلّداً وَيَا لَكَ مِنْ قَلْبٍ عَلَيْهِ كَئِيبِ

8. يُذَكِّرُني نَوْحُ الحَمَامِ فِرَاقَهُ وَإِرْنَانُ أَبْكَارِ النِّسَاءِ وَثِيبِ

9. وَلِي كُلَّ يَوْمٍ عَبْرَةٌ لا أَفيضُهَا لِأَحْظَى بِصَبْرٍ أَوْ بِحَظِّ ذُنُوبِ

10. إِلى اللهِ أَشْكُو حَاجَةً قَدْ تَقَادَمَتْ عَلَى حَدَثٍ فِي القَلْبِ غَيْرِ مُرِيبِ

11. دَعَتْهُ المَنَايَا فَاسْتَجَابَ لِصَوْتِهَا فَلِلّهِ مِنْ دَاعٍ دَعَا وَمُجِيبِ

12. أَظَلُّ لِأَحْدَاثِ المَنُونِ مُرَوَّعاً كَأَنَّ فُؤَادِي فِي جَنَاحِ طَلُوبِ

13. عَجِبْتُ لِإِسْرَاعِ المَنِيَّةِ نَحْوَهُ وَمَا كَانَ لَوْ مُلِّيتُهُ بِعَجِيبِ

14. رُزِئْتُ بُنَيِّي حِينَ أَوْرَقَ عُودُهُ وَأَلْقَى عَلَيَّ الهَمَّ كُلُّ قَرِيبِ

15. وَقَدْ كُنْتُ أَرْجُو أَنْ يَكُونَ مُحَمَّدٌ لَنَا كَافِياً مِنْ فَارِسٍ وَخَطِيبِ

16. وَكَانَ كَرَيْحَانِ العَرُوسِ بَقَاؤُهُ ذَوَى بَعْدَ إِشْرَاقِ الغُصُونِ وَطِيبِ

17. أَغَرُّ طَوِيلُ السَّاعِدَيْنِ سَمَيْذَعٌ كَسَيْفِ المُحَامِي هُزَّ غَيْرَ كَذُوبِ

18. غَدَا سَلَفٌ مِنَّا وَهَجَّرَ رائِحٌ عَلَى أَثَرِ الغَادِينَ قَوْدَ جَنِيبِ

19. وَمَا نَحْنُ إِلّا كَالْخَلِيطِ الّذِي مَضَى فَرَائِسُ دَهْرٍ مُخْطِئٍ وَمُصِيبِ

20. نُؤَمِّلُ عَيْشاً فِي حَيَاةٍ ذَمِيمَةٍ أَضَرَّتْ بِأَبْدَانٍ لَنَا وَقُلُوبِ

21. وَمَا خَيْرُ عَيْشٍ لَا يَزَالُ مُفجَّعاً بِمَوْتِ نَعِيمٍ أَوْ فِرَاقِ حَبِيبِ

22. إِذَا شِئْتُ رَاعَتْنِي مُقِيماً وَظاعِناً مَصَارِعُ شُبَّانٍ لَدَيَّ وَشِيبِ"

“1. *Komşu kadın! Kedere boğulma; (Allah'ı kendine) vekil kıl! (Her an fırsat) kollayan ölümden payıma düşen (nihayet) bana da ulaştı.*

2. *Sanki taşlara rehin düşmüş, kabrin yanlarına komşu olmuş gibi, oğulcuğum kalbime ve (ağlayan) gözüme gömülmüştür.*

3. *Muhammed'in ölümünden sonra (hayatın içerisinde adeta) bir yabancı gibiyim.*

*Ama onun (ölümünün) ardından, ölüm bizim aramızda (artık) bir yabancı değildir.*

4. *Gençlerin en hayırlısının (kaybına) sabrettim, onu kaybettim. Allah'tan korkmasaydım, feryadım (uzadıkça) uzardı.*

5. *Ömrüme ant olsun ki, ölümler tabibin karşısında geri dursaydı, Muhammed'i ölümün karşısında müdafaa ederdim.*

6. *Acısını herkesin paylaştığı fâni birisi için beni yasa ne sürüklesin? (Onun ulaştığı) kuyulardan ve bol sulardan (nihayetinde herkes gibi ben de içmek durumunda kalacağım).*

7. *(İnsanların) gözler(i) için cesaret sergilemekteyim. Ama (gel gör ki) ne kederli bir kalptir (bu)!*

8. *Güvercinin (gamlı gamlı) ötüşü, bakire ve dul kadınların feryadı, bana onun (aramızdan ayrılmış olduğunu) hatırlatıyor.*

9. *Sabrın mükâfatını almak yahut günah(larımı) dökmek için, her gün benim sel yapıp akıtmadığım gözyaşlarım vardır.*

10. *Şüphesiz (hâlâ) kalpte olan bir delikanlı dolayısıyla, geçmişte kalmış bir gereksinim hususunda Allah'a şikâyette bulunuyorum.*

11. *Eceller onu davet etti, o da onların sesine yanıt verdi. (Bu) ne (korkunç) davetçi! (Bu) ne (talihsiz) bir yanıtlayıcı!*

12. *Ecelin kötülükleri karşısında ürpermiş şekilde duruyorum. Yüreğim sanki (avını) araştıran (bir kuşun) kanadında gibidir.*

13. *Ölümün ona bu denli hızlı gelmiş olmasına şaşıyorum. (Kader) ona daha çok ömür verseydi, harika olurdu.*

14. *(Tazecik) dalı(nın hâlâ) yapraklandığı ve akraba(larımın onun*

*sorumluluğunu hâlâ) benim üzerime yüklediği bir sırada, oğulcuğumu yitirdim.*

15. *Muhammed'in (bizim aleyhimizde hareket eden) her atlıya ve her hatibe (karşılık verme hususunda) yeterli geleceğini ümit ediyordum.*

16. *Gelin fesleğeni gibiydi; varlığı dallarının gelişmesinden ve koku vermesinden sonra soluverdi.*

17. *Savaşçının boş yere sallanmamış kılıcı gibi olan yakışıklı, uzun kollu bir babayiğitti.*

18. *Aramızdan (içlerinde oğlumun da bulunduğu) bir öncü grup, (talihsiz şekilde ölümün) yanına katılarak sabahın erken saatlerinde (eceline doğru) yola koyuldu. Daha sonra çıkan bir başkası ise sabahleyin yola koyulanlarının ardından, öğle saatlerinde yola koyuldu. (Gel gör ki, herkes bir gün bu ölüm yolculuğuna, sırası geldiğinde er ya da geç çıkmak zorundadır).*

19. *Bizler, göçüp gitmiş karmaşık yığınlardan, (bizleri avlayan) feleğin kâh ıskaladığı kâh isabet ettirdiği kurbanlardan başka bir şey değiliz.*

20. *Bedenlerimize ve kalplerimize zarar veren nahoş bir hayatta yaşamayı ümit ediyoruz.*

21. *Bir gencin ölümü yahut sevilenin (aramızdan) ayrılması dolayısıyla daima acılı olan yaşamın hayrı ne ola ki?*

22. *Benim yanımda gençlerin ve yaşlıların (defalarca) yere serilmiş olması, yerimde dursam da göç etsem de beni korkutuyor"* (Beşşâr b. Burd, 1369/1950: c.1, s.254-257).

### 5. Beşşâr b. Burd'un Hicviyeleri

Çağının en meşhur yergicilerinden biri olan Beşşâr b. Burd, daha ziyade bir hiciv şairi olarak tanınmaktadır. Dönemindeki insanların onun yergilerinden korktuğu, huysuz mizacının ve sivri dilinin ona bu sahada önemli bir itibar kazandırdığı ve insanların onun hicviyelerinden kaçınmak için ellerinden geleni yaptığı bilinmektedir. Beşşâr'ın ağır hicivleri ve müstehcen şiirleriyle tanınan Ḥammâd 'Acred (ö. 161/778 [?]) için söylediği bir hicviyesi meşhurdur. Keza uygunsuz olduğu gerekçesiyle şiirlerini kınayan Mâlik b. Dînâr (ö. 131/748'den önce) ve Hasan el-Başrî (ö. 110/728) gibi önde gelen dinî şahsiyetlerle ters düştüğü ve onları hicvettiği bilinmektedir. Ayrıca Mu'tezile karşıtı olarak Vâsıl b. 'Aṭâ' (ö. 131/748)'yı hicvetmiş, kendisi gibi bir şair olan Ṣafvân el-Enṣârî ile hicivleşmiştir (Meisami, 1998: c.1, s.138-139). Beşşâr, hiciv şairliğini çıkar kapısına dönüştüren yergiciler arasında yer almaktadır. Kendisine ihsanda bulunmayanları yahut yeterli ölçüde lütuf göstermeyenleri yerdiği rivayet edilmektedir. Örneğin; el-'Abbâs b. Muhammed b. Ali'den para talep ettiği, talebi karşılık bulmayınca onun için bir yergi şiiri nazmettiği kaydedilmektedir. Şairin eğilimleri göz önünde bulundurulduğunda, cimrilik edenlerin de onun sivri dilinden kurtulamayacağı ortadadır. Keza şahsına yöneltilen lafların altında kalmayan ve hazırcevaplığıyla tanınan Beşşâr'ın, kendisiyle alay edenlere karşı hicviyeler söylediği bilinmektedir. Ayrıca Beşşâr b. Burd'un yalnızca insanları hicvetmekle kalmadığı, aynı zamanda şehirlere yönelik hicviyeler de nazmettiği gözlemlenmektedir. Bu ve benzeri hiciv örneklerinin daha detaylı incelenmesi için, M. Faruk Toprak'ın Beşşâr'ın hiciv şairliğine ilişkin kaleme aldığı çalışmasına müracaat edilmelidir (Toprak, 1996: 39-55; Toprak, 2001: 7-15).

Beşşâr b. Burd'un hicviyeleri incelendiğinde, bu ürünlerin büyük ölçüde geleneksel biçimselliğe bağlı kaldığını söylemek mümkündür. Malum olduğu üzere, Arap edebiyatında hiciv şiirleri genel itibariyle iki temel form üzerine nazmedilmektedir. İlk form, irticalen ve tesadüfi şekilde nazmedilmiş kısa şiir parçalarıdır. İkinci form ise mutat şekilde uzun bir kaside oluşturacak surette kompoze edilmiş politematik şiirlerdir. Beşşâr'ın her iki formda söylediği kasidelere de tesadüf etmek mümkündür. Onun politematik hicviyelerinde, Emevî döneminin meşhur yergicileri olan Cerîr (ö. 110/728 [?]) ve el-Ferazdaḳ (ö. 114/732)'ın üslubunu devam ettirdiği gözlemlenmektedir (Schoeler, 2008: 278-279).

Bu çalışmada, Beşşâr'ın Arapları yerdiği meşhur hicviyesi, onun hiciv şiirlerine örnek olarak sunulmaktadır. Nitekim bu örnekte, hem şairin kendisiyle övündüğü *faḫr* kısımlarında Beşşâr'ın şu'ûbî görüşleri bariz şekilde tezahür etmekte hem de medeni kabul etmediği Arapları hangi gerekçelerle yerdiği açıkça gözlemlenebilmektedir. Aşağıda

aktaracağımız bu hicviyede, Beşşâr şiire en eski yergicilik geleneklerinden birine başvurarak başlamakta, yani dizelerine sözlerini hicvettiği kimselere ulaştıracak bir elçiye nida ederek giriş yapmaktadır. Şairin girizgâhta Kisra'yı atası olarak göstermesine karşın, şairle İran hükümdarı arasında kan bağı olduğuna işaret eden herhangi bir objektif delil bulunmamaktadır. Aynı durum, Kayser'in dayısı olduğunu iddia ettiği kısım için de geçerliliğini korumaktadır. Muhtemelen şair burada kendisini Pers monarşisinin manevi evladı mesabesinde görmekte yahut Pers yöneticilerini halkın manevi babası olarak göstermektedir. Daha sonra Pers hükümdarlarının kraliyet alametlerine kıvançla değinmekte, Arapları ise bunlara malik olmamaları gerekçesiyle yermektedir. Arap halkını hicvettiği kısımda, kadim Arapların gündelik hayatlarına özgü bazı işlerin, Persler tarafından küçük görülerek yapılmadığını vurgulamakta ve Arapları deveci ezgisi söylemek, ebucehil karpuzu delmek, *urfuṭa* bitkisinden besin çıkarmak yahut kertenkele yemek gibi, özellikle Arap şiirlerinde sıkça konu edilen çeşitli eylemleri dolayısıyla hicvetmektedir. Hülasa bu hicviyede ırkçı bir tutum sergileyen Beşşâr, Arapları bedevî adetleri üzerinden yermekte, buna mukabil olarak Pers monarşisinin şatafatıyla övünmektedir:

"1. هَل مِنْ رَسُولٍ مُخْبِرٍ     عَنِّي جَمِيعَ العَرَبِ

2. مَنْ كَانَ حَيّاً مِنْهُمُ     وَمَنْ ثَوى فِي التُّرُبِ

3. جَدِّي الّذِي أَسْمُو بِهِ     كِسْرى وَسَاسَانُ أَبِي

4. وَقَيْصَرٌ خَالِي إِذَا     عَدَدْتُ يَوْماً نَسَبِي

5. كَمْ لِي وَكَمْ لي مِنْ أَبٍ     بِتاجِهِ مُعْتَصِبِ

6. أَشْوَسَ فِي مَجْلِسِهِ     يُجْثَى لَهُ بِالرُّكَبِ

7. يَغْدُو إِلَى مَجْلِسِهِ     فِي الجَوْهَرِ المُلْتَهِبِ

8. مُسْتَفْضِلٌ فِي فَنَكٍ     وَقَائِمٌ في الحُجُبِ

9. يَسْعَى الْهَبانِيقُ لَهُ     بِآنِياتِ الذَهَبِ

10. لَم يُسْقَ أَقْطابَ سِقىً     يَشْرَبُها فِي العُلَبِ

11. وَلَا حَدا قَطّ أَبِي     خَلْفَ بَعِيرٍ جَرِبِ

12. وَلَا أَتَى حَنْظَلَةً     يَثْقُبُها مِنْ سَغَبِ

13. وَلَا أَتَى عُرْفُطَةً     يَخْبِطُها بِالخَشَبِ

14. وَلا شَوَيْنَا وَرَلاً مُنضنِضاً بِالذَّنَبِ

15. وَلَا تَقَصَّعْتُ وَلَا أَكَلْتُ ضَبَّ الحِزَبِ

16. وَلَا اِصْطَلَى قَطّ أَبِي مُفَحّجاً لِلّهَبِ

17. وَلَم بايد نَسِياً وَلَا هَوى لِلنُّصُبِ

18. كَلّا وَلَا كانَ أَبِي يَرْكَبُ شَرْجي قَتَبِ

19. إِنَّا مُلُوكٌ لَم نَزَلْ فِي سالِفاتِ الّحِقَبِ

20. نَحْنُ جَلَبْنا الّخَيْلَ مِنْ بَلّخٍ بِغَيْرِ الكَذِبِ

21. حَتَّى سَقَيْناها وَما نبْدهُ نَهْرَيْ حَلَبِ

22. حَتّى إِذا ما دَوَّخَتْ بِالشَّامِ أَرْضَ الصُّلْبِ

23. سِرْنا إِلَى مِصْرَ بِها في جَحْفَلٍ ذي لَجَبِ

24. حَتّى اِستَلَبْنا مُلّكَها بِمُلّكِنا الّمُسْتَلَبِ

25. وَجادَت الّخَيْلُ بِنَا طَنْجَةَ ذَاتَ العَجَبِ

26. حَتَّى رَدَدْنَا المُلّكَ فِي أَهْلِ النَّبِيِّ العَرَبِي

27. يَهْزَ أَبا الفَضْلِ بِهَا أَوْلَى قُرَيْشٍ بِالنَّبي

28. مَن ذا الّذي عَادَى الهُدى وَالدِّينَ لَم يُستَلَبِ

39. وَمَنْ وَمَنْ عانَدهُ أَوْ جَارَ لَم يُنتَهَبِ

30. نَغْضَبُ لِلَّهِ وَلِلْ إِسْلَامِ أَسْرَى الّغَضَبِ

31. أَنا ابْنُ فَرْعَيْ فارِسٍ عَنْها الّمُحامِي العَصِبِ

32. نَحْنُ ذوو التِّيجانِ وَالْ مُلّكِ الْأَشَمِّ الْأَغْلَبِ"

“1. *Benden tüm Araplara haber ulaştıracak bir elçi kim (olur)?...*

2. *...Hâlâ hayatta olanlarına ve toprakta yatanlarına.*

3. *Kendisiyle yükseldiğim dedem, Kisra; babam ise Sâsân'dır.*

4. *Bir gün nesebimi sayacak olursam, Kayser benim dayımdır.*

5. *Benim başında tacı olan kaç tane, nice atam var!*

6. *Meclisinde gururlu şekilde durur. Önünde dizler bükülür.*

7. *Sabahları meclisine parlak mücevherlerle (süslenmiş) olarak gelir.*

8. *Fennek (tilkisi kürkü) kuşanmış, örtüler içerisinde durmaktadır.*

9. *Uşaklar ona altın kapları getirmek için koştururlar.*

10. *(Araplar gibi) deri kaplardan suyla karıştırılmış şarap içmemiştir.*

11. *Benim babam asla uyuz develerin ardında deveci ezgileri söylememiştir.*

12. *Açlıktan ebucehil karpuzu delmeye durmamıştır.*

13. *(Zamkı yenilen) 'urfuṭa bitkisinin (içerisindeki besini çıkarmak için) sopalarla ona vurmamıştır.*

14. *Kuyruğunu oynatan "varan" (kertenkelesini) kızartmadık.*

15. *Ne taşlıklarda kertenkele(leri saklandıkları yerden çıkartıp avlanmak için) onları ürküttüm ne de onları yedim.*

16. *Babam asla bacaklarını ayırıp da ateşin üzerinde ısınmamıştır.*

17. *Unutkanlığa tutulup putlara sevgi beslememiştir.*

18. *Hayır, benim babam deve palanının ardına binmemiştir.*

19. *Bizler krallarız ve asırlar, kuşaklar boyunca böyleydik.*

20. *Süvarileri Belḫ'ten getirenler biziz, bu bir yalan değil.*

21. *(Düşmandan) beri, onları Halep'in iki nehrinde suladık.*

22. *Hatta Şam haçlarla (dolu bir) arazi olarak yenilgiye uğratıldığında…*

23. *…Onlarla gürültülü ve muazzam bir ordu içerisinde Mısır'a doğru yürüyüşe geçtik.*

24. *Mülkümüz ele geçirilmişken, biz onun mülkünü ele geçirdik.*

25. *Süvariler bize harikalarla dolu olan Tanca'yı bahşetmiştir.*

26. *Daha sonra yönetimi Arap Peygamber'in ehline geri iade ettik.*

27. *Ḳureyş'ten (Hz.) Peygamber'e en yakın kişi olan Ebû'l-Faḍl (el-'Abbâs b. 'Abdi'l-Muṭṭalib kutlansın).*

28. *Kim hidayete ve dine düşmanlık edecek ve ele geçirilmeyecek?*

29. *Kim, kimdir bunda inat edip zulmedecek ve yağmalanmayacak olan?*

30. *Biz, Allah ve İslam için (iyiliği arzuladığımızdan) öfkeye kapılırız; bu ne değerli bir öfkedir!*

31. *Ben Perslerin iki kolunun oğluyum. Onu gayretli şekilde savunurum.*

32. *Biz taçların ve gururlu, galip bir hükümranlığın sahibiyiz"* (Beşşâr b. Burd, 2007: c.1, s.389-391).

## 6. Beşşâr b. Burd'un Methiyeleri

Beşşâr b. Burd'un edebî kariyerinde, methiye şairliği ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Nitekim şairlerin şiirsel yetenekleri sayesinde ihsan görmesini sağlayan en önemli şiir türlerinin başında, bilindiği üzere, methiye sanatı gelmektedir. Şiir nazmında maddiyatı her daim göz önünde bulundurduğu bilinen Beşşâr, doğal olarak bu türe yoğunlaşmakta tereddüt etmemiştir. Mamafih Beşşâr'ın hiciv şiiri söylemeyi methiye şairliğine tercih ettiğini, kendi beyanlarından hareketle delillendirmek mümkündür. Beşşâr'ın bu tercihinin ardında da maddi kaygılarının bulunduğu şu sözlerinden anlaşılmaktadır: *"Ben, şairin elinde elem verici hicvin enfes methiyeden daha koparıcı olduğunu gördüm. Alçakların çağında methiye üzerinden ikram görmeyi isteyen şair, fakirliğe hazır olsun yahut korkulmak ve bağış almak için hicve yoğunlaşsın!"* (Ferrâc, 1417/1997: 182). Beşşâr'ın karakteri ve söylemleri göz önünde bulundurulduğunda, methiyelerinin çoğunda gerçek duygularını ve hayranlığını yansıtmadığı ortadadır. Ne var ki şairin övdüğü kişileri hakkıyla yüceltmeyi başardığı da itiraf edilmelidir.

Beşşâr'ın yaşadığı dönemdeki methiye sanatının durumuna göz atıldığında, uzun methiye kasidelerinin, Basra kentinde hâlâ önemini ve popüleritesini koruduğu gözlemlenmektedir. Çünkü bu kentte hüküm süren yöneticiler, Şam'daki Emevîleri yahut Bağdat'taki Abbâsîleri, saray meclisi tesisi hususunda örnek almışlardır. Dolayısıyla resmiyetin hâkim olduğu methiye sahasında, Beşşâr'dan muazzam şiirsel yeniliklerin beklenmesi çok da doğru olmayacaktır. Netice itibariyle *medîḥ* gibi kamusal boyutu olan şiirlerde, şair daima kendisini hitap ettiği kişinin beğenisini gözetmekle yükümlü hissetmektedir. Öte yandan methiye sanatının klasik forma bu denli bağlı kalmasının ardında başka nedenler de aranabilir. Örneğin; bu dönemde Basra'da dilbilimcilerin kadim Arap şiirini derlemeye yoğunlaşması, eski şiirin yeniden hayat bulmasına vesile olmuş olabilir. Ayrıca sık sık Basra'da kaldıkları bilinen Cerîr ile el-Ferazdak'ın kentin methiye geleneklerinde yadsınamayacak bir tesir ihdas ettikleri düşünülebilir (Schoeler, 2008: 276-277). Nitekim Beşşâr b. Burd, Ebû Nuvâs (ö. 198/813 [?]), el-Buḥturî (ö. 284/897) ve Ebû Temmâm (ö. 231/846) gibi önemli Abbâsî şairlerinin, medîḥ sahasında Cerîr'i örnek aldıkları bilinmektedir (Tur, 1997: 87).

Beşşâr b. Burd, Basra'nın gerek Emevî gerekse Abbâsî valileri için methiyeler söylemiş, prens ve halifeleri yüceltmiştir. Beşşâr'ın çoğu methiyesinde geleneksel kaside biçimi hâkimdir ve genellikle iki veya üç dâhili bölümden oluşacak şekilde kompoze edilmiştir. Şiirlerinde kullandığı övgüsel özellikler, selefi ve muasırı olan methiye şairlerinin

tercihlerinden çok da farklı değildir (bkz. Meisami, 1985: 40-60). Beşşâr övgü şiiri nazmederken bedevî adetlerini sürdürmeyi yeğlemiş; ama döneminin sanatsal inceliklerinden nazmına dokunuşlar eklemeyi de ihmal etmemiştir. Bu minvaldeki kasideleri, özellikle nesîb bölümleri, Abbâsî sarayının yeni şehirli değerlerini yansıtmaktadır. Emevî döneminde, İbn Hubeyra, Selm b. Ḳuteybe ve Süleyman b. Hişâm gibi Basra valilerini övmüş ve son Emevî Halifesi II. Mervân için bir methiye nazmetmiştir. Malum olduğu üzere, övgü şiirlerini maddi çıkarları için kullanan şairlerin ulaşabileceği en üst mertebe, güçlü bir hükümdarın himayesinde saray şairi olmaktır. Beşşâr saray şairi olarak yürüttüğü etkinliğini Abbâsî döneminde de sürdürmeyi başarmıştır. Beşşâr'ın Basra'dan Bağdat'a, kent 145/762 senesinde kurulduğu zaman göç ettiği bilinmektedir. Buna karşın el-Manṣûr'un valisi 'Uḳbe b. Selm gibi Basra'da ön plana çıkan kişilere methiyeler söylemeye devam ettiği anlaşılmaktadır (Meisami, 1998: c.1, s.138-139; bkz. Gabrieli, 1937: 151-163).

Bu çalışmada, Beşşâr b. Burd'un methiye şairliğine örnek olarak, Emevî Prensi Süleyman b. Hişâm b. 'Abdi'l-Melik için nazmettiği kasidesi verilmiştir. Şair oldukça uzun olan bu kasidesinde, methiye temasına geçiş sağladığı dizelerinde, Süleyman'ın yokluğunda kalitesiz şarap içmek mecburiyetinde kaldığından dem vurmakta ve kaliteli içeceklerin prensin yanında güvence altında olduğunu vurgulamaktadır. Daha sonra prensin eli açıklığını ve cömert hediyelerini anımsatmak suretiyle, memdûḥunu kendisine vereceği hibeler hususunda cesaretlendirmeyi denemektedir. Beşşâr'ın bu teşviki, methiye şairlerinin sıkça kullandığı metotların başında gelmektedir. Şair, Süleyman'ı olabildiğince yücelterek onun ölüm ve yaşam verme kudretinden bahis açmakta ve sıkıntılardan yalnızca prensin yanında kurtulacağını anlatmaktadır. Keza Süleyman'ın askerî gücünü, ilmini, ağırbaşlılığını, sağduyusunu, savaşçılığını ve atılganlığını yüceltmektedir. Ayrıca methiyelerde sıkça kullanılan başka bir üsluba daha başvurarak memdûḥunun hasımlarının başına gelen korkunç akıbetlere değinmektedir. Daha sonra Süleyman'ı soyu üzerinden övmekte, onun hitabet gücüne ve yakışıklılığına işaret etmektedir:

"1. شَرِبْتُ بِرَنْقٍ مِنْ مُدَامٍ وَلَوْ دَنَتْ    حِيَاضُ سُلَيْمَانٍ صَفَا لِيَ مَشْرَبُ

2. إِذَا جِئْتِ حَرَّاناً وَزُرْتِ أَمِيرَهَا    فَرَبُّكِ مَضْمُونٌ وَوَادِيكِ مُعْشِبُ

3. هُنَاكَ امْرُؤٌ إِنَّ النَّوَالَ لِمَنْ دَنَا    لَهُ عَطَنٌ سَهْلٌ وَكَفٌّ تَحَلَّبُ

4. دَرُورٌ لِقَوْمٍ بِالْحَيَاةِ عَلَى الرِّضَى    عَلَى أَنَّ فِيهَا مَوْتَهُمْ حِينَ يَغْضَبُ

5. أَلَا أَيُّهَا الْمُسْتَعْتِبُ الدَّهْرَ مَسَّهُ    مِنَ الضَّيْقِ وَالتَّأْنِيبِ نَابٌ وَمِخْلَبُ

6. إذَا قَذِيَتْ عَيْنُ الزَّمَانِ فَداوِهَا    بِقُرْبِ سُلَيْمَانٍ فَإِنَّكَ مُعْتَبُ

7. عَدَاكَ الّعِدَى مَا سَارَ تَحْتَ لِوَائِهِ    بَطَارِيقُ فِي الّمَاذِيِّ كَهْلٌ وَأَشْيَبُ

8. هُوَ المَرْءُ يَسْتَعْلِي قُرَيْشاً بِنَفْعِهِ    وَدَفْعِ عَدُوٍّ فَاحِشٍ حِينَ يَكْلَبُ

9. رَزِينُ حَصَاةِ الّعِلّمِ لاَ يَسْتَخِفُّهُ    أَحَادِيثُ يَسْتَوْعِي عَلَيْهَا الّمُعَيِّبُ

10. شَبِيهُ أَمِيرِ المُؤْمِنِينَ وَسَيْفُهُ    بِهِ يُتَّقَى فِي النَّائِبَاتِ وَيُعْصَبُ

11. يَهَشُّ لِميقَاتِ الّجِهادِ فُؤَادُهُ    فَلَا يَتَطَرَّقْهُ الّبَنَانُ الّمُخَضَّبُ

12. إِذَا الّحَرْبُ قَامَتْ قَامَ حَتَّى يُفِيدَهَا    قُعُوداً وَحُثّحُوثُ الكَتِيبَةِ مُطّنَبُ

13. لَهُ كُلَّ عَامٍ غَزْوَةٌ بِمُسَوَّمٍ    يَقُودُ الّمَنَايَا رَايهُ حِينَ يَذْهَبُ

14. لُهَامٌ كَأَنَّ الّبِيضَ فِي حُجُراتِهِ    نُجُومُ سَمَاءٍ نُورُهَا مُتَجَوِّبُ

15. كَرَادِيسُ خَيْلٍ لَا تَزَالُ مُغِيرَةً    بِهَا المَلِكُ الرُّومِيُّ عَانٍ مُعَذّبُ

16. كَأَنَّ بَنَاتِ الّيُونَ بَعْدَ إِيَابِهِ    مُوَزَّعَةً بَيْنَ الصَّحَائِبِ رَبْرَبُ

17. مَوَاهِبُ مَغْبُوطٌ بِهَا مَنْ يَنَالُهَا    صَفَايَا سَبَايَا الرُّومِ بِكْرٌ وَثَيِّبُ

18. وَمَا قَصَدَت قَوْماً مُحِلّينَ خَيلُهُ    فَتَصْرِفَ إِلّا عَنْ دِمَاءٍ تَصَبَّبُ

19. جَدِيرٌ بِتَرْكِ النَّائِحَاتِ إذا غَدَا    لَهُنَّ عَلَى القَتْلَى عَوِيلٌ وَمَنْدَبُ

20. أَغَرُّ هِشَامِيُّ القَنَاةِ إِذَا اِنتَمَى    نَمَتْهُ بُدُورٌ لَيْسَ فِيهِنَّ كَوْكَبُ

21. جَمِيلُ المُحَيَّا حِينَ رَاحَ كَأَنَّما    تُخُيِّرَ فِي دِيْبَاجَةِ الّوَصْفِ مُذْهَبُ

22. يَزِينُ سَرِيرَ المُلّكِ زَيْناً وَيَنتَهي    بِهِ المِنْبَرُ المَنْصُوبُ في يَوْمِ يَخْطُبُ"

1. *Bulanık şarap içtim. Şayet Süleyman'ın havuzları yakın olsaydı, içişim berrak olurdu.*

2. *Harran'a gelirseniz ve oranın prensini ziyaret ederseniz, (orada içeceklerle) beslenmen güvence altındadır ve (artık senin için) vadinin otu boldur.*

3. *Yaklaşan kişiler için orada hediyeler veren birisi bulunmaktadır. Hoşça karşılayan bir deve yatağı ve süt sağlayan bir eli vardır.*

4. *Razı gelmesi halinde insanlara çokça hayat verir, kızdığında ise bu onlara ölüm getirir.*

5. *Ey kendisine darlık ve perişanlığın dişi ve pençesi ilişen (ve bu perişan haliyle) feleğin rızasını almak isteyen kişi!*

6. *Eğer feleğin gözüne toz kaçarsa, bunun devası Süleyman'a yaklaşmaktır. İşte o zaman rahata erersin.*

7. *Onun sancağının altında silah kuşanmış üst rütbeli komutanlar, orta yaşlılar ve saçı ağarmışlar yürüdükçe, düşmanlık seni geçip gidecektir.*

8. *O, yararlılığıyla Ḳureyş'i yücelten, öfkelendiği zaman iğrenç düşmanı defeden bir adamdır.*

9. *İlim tahsilinde ağırbaşlıdır. Kınayıcının kulak verdiği işlere önem atfetmez.*

10. *Emîru'l-Mu'minîn (dediğimiz Halifemize) benzemektedir. Felaket anlarında kılıcına sığınılır ve (herkes onun etrafında) toplanır.*

11. *Cihat zamanlarında yüreği pırpır eder. (Kadınların) boyalı parmak uçları ona dokunmaz.*

12. *Savaş ayağa kalktığında, taburların hengâmesi yükselmişken, onu yerine oturtmak için o da ayağa kalkar.*

13. *Onun her yıl görev halindeki bir gazvesi vardır. (Sefere) gittiğinde sancağı ölümler getirir.*

14. *Büyük bir ordudur. Etrafa (yayılmış) kılıçlar, (adeta) gökyüzünün ışıkları saçılan yıldızları gibidir.*

15. *Rum kralı çilekeş boyun eğmiş durumdayken, atlı birlikleri hâlâ akın düzenlemektedir.*

16. *Dönüşünden sonra Leo'nun kızları, asker gruplarının arasında yaban sığırı sürüsü gibi paylaştırıldı.*

17. *Elde edenlerine gıptayla bakılan hibelerdi. (Onlar), bakire ve dul (olmak üzere) seçkin Rum tutsaklarıydı.*

18. *(Bu atlılar) kanunsuz bir kavimden başkasına taarruzda bulunmadı ve dökülen kandan yüz çevirmedi.*

19. *Sabah vakti (sefere) çıktığında, matem kadınlarını (geride) bırakmaya yaraşır. (Bu kadınların) öldürülenler için söyledikleri ağıtları ve yasları vardır.*

20. *Yakışıklıdır ve mızrak(lı) bir Hişâmîdir. Yetiştiği soy, içerisinde (cılız herhangi bir) yıldızın bulunmadığı (pas parlak) dolunaylar(dan ibarettir).*

21. *Güzel çehrelidir. Gittiği zaman, sanki (insanlar arasından) seçilmiş, yaldızlı bir betimlemenin başına (yerleştirilmiş) gibidir.*

22. *Kralın tahtını süsler; onun hutbe verdiği gün, dikili minber (ulaşabileceği en yüksek) zirveye ulaşmış olur."* (Beşşâr b. Burd, 1369/1950: c.1, s.300-303)

## Sonuç

Abbâsî döneminin mühim şairlerinden olan Beşşâr b. Burd'un edebî kariyerindeki en önemli ürünleri, şiirsel yeteneğini azami ölçüde gözler önüne serdiği uzun manzumeleridir. Edebiyat çevrelerinde Beşşâr'ın bazı kısa şiir parçalarının da en az uzun manzumeleri kadar tanınırlığa ulaştığı doğrudur. Mamafih onun şairliğinin tam manasıyla değerlendirilmesi için, uzun manzumelerinin oldukça detaylı şekilde tetkik edilmesi elzemdir. Muḥdes̠ şairlerin öncüsü addedilen Beşşâr'ın şiirlerinde yahut daha doğru bir tabirle edebî karakterini şekillendiren hayat felsefesinde, çocukluk döneminde yaşadığı bir takım olumsuzlukların ruhunda bıraktığı derin izlere tesadüf etmek mümkündür. Nitekim şairin toplumsal açıdan alt sınıfa yerleştirilmesinin, çocukluğundan itibaren onun ruhunda telafisi mümkün olmayan bazı derin yaralar açtığını düşünmemek elde değildir. Psikolojisini derinden etkileyen hayat tecrübeleri, onun marjinal bir karakter olarak sivrilmesine ve toplum normlarına muhalefet etmesine neden olmuş olmalıdır. Beşşâr'ın ölümüne sebebiyet verecek olan hiciv tutkusu, onun şiirindeki sosyo-psikolojik eğilimlerden yalnızca birisidir. Anlaşıldığı kadarıyla, Beşşâr genç yaşlarından itibaren toplumun kendisini yerleştirdiği toplumsal sınıfın üzerine çıkmayı ideali olarak benimsemiştir. Görme engeli nedeniyle sahip olduğu dezavantajını bertaraf etmek maksadıyla, zihnini ve sanatsal yeteneğini geliştirmeye odaklandığına şüphe yoktur. Erken yaşlarında, döneminin saygın şairlerinden olan Cerîr'e yönelik bir hicviye nazmetmiş olması, onun bu yolda elinden geleni yapmaya hazır olduğunu en açık haliyle gözler önüne sermektedir. Bu ilk ciddi girişiminde amacına ulaşamamış olsa da ileride sanatsal yeteneğini fazlasıyla ispatlamış ve gerek Emevî gerekse Abbâsî saraylarında şiirsel faaliyetler yürütmeyi başarmıştır.

Beşşâr'ın aşk şiirleri incelendiğinde, onun bu hususta oldukça mahir bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Gerek çok temalı kasidelerindeki nesîb bölümleriyle gerekse yalnızca aşka adanmış şiirleriyle, Beşşâr'ın ismini önemli gazel şairlerinin arasına yazdırmayı başardığını söylemek mümkündür. Beşşâr'ın gazel şairliği, daha ziyade döneminin kabul görmüş gazel ekollerinin izinden gitmektedir. Gerek müstehcenliğe kayan gerekse iffet çerçevesinde nazmedilmiş olan manzumeleri, onun bu konuda geniş bir perspektife sahip olduğunu göstermektedir. Ne var ki öte yandan bu durum, 'Uẕrî gazel ekolünü taklit ettiği afif şiirlerinin gerçek duygulara dayanmadığını açık şekilde ispatlar niteliktedir. Şairin bu minvaldeki idealleştirilmiş aşk şiirleri, onun söz konusu ekole duyduğu sanatsal eğilimden ileri geliyor olmalıdır. Öte yandan şairin Hicâzî gazel ekolünün etkisiyle söylediği ve genellikle mucûn şiirlerine kayan manzumeleri, ahlaka aykırı özellikler sergilediği nispette şairin tepki çekmesine neden olmuştur. Hatta bu tarzda şiir söylemekten Halife

tarafından men edildiği bilinmektedir. Ne var ki başına buyruk birisi olan Beşşâr'ın, bu kısıtlamayı çok geçmeden ihlal ettiği rivayet edilmektedir. Beşşâr için gazel sanatı, muhtemelen onun ruhundaki acıları nispeten dindiren soyut bir ilaç mesabesindedir. Nitekim fiziki açıdan dezavantajlı olması dolayısıyla kadınlar karşısında hissettiği acizlik hissini, kadınları sanatsal yeteneğinden istifade etmek suretiyle etkileyerek aşmış olmalıdır.

Beşşâr'ın mersiyeleri incelendiğinde ise bunların gazellerinden hiç de geri kalır bir yanı olmadığı gözlemlenmektedir. Mamafih şair genellikle bir mersiye şairi olarak tanınmamaktadır. Onun bu sanata fazla alaka göstermemiş olması, mersiye sanatı üzerinden elde edilebilecek ihsanların sınırlı olmasıyla açıklanmıştır. Nitekim Beşşâr sanatsal enerjisini daha ziyade kendisine maddi gelir getirecek olan methiye ve hiciv şairliğine ayırmışa benzemektedir. Ancak Beşşâr'ın üretkenliğinden miras kalan ağıt örnekleri, onun bu alanda da usta bir şair olduğunu ispatlamaya yetecek niteliktedir. Çeşitli kişilere söylediği mersiyeleri mevcutsa da onun en dikkat çeken ağıtı, yitirdiği oğlunun ardından söylediği şiiridir. Bu manzumenin en ilginç yönlerinden birisi, genellikle dine mesafeli olduğunu bildiğimiz Beşşâr'ın, İslâmî prensipleri matem hususunda benimsemiş görünmesidir. Diğer bir deyişle şairin evlat kaybını olabildiğince vakur ve olgun bir şekilde karşıladığı, ecelin günün birinde kendisinin ve diğer tüm insanların da başına geleceğini idrak ettiği anlaşılmaktadır.

Beşşâr b. Burd'un hiciv şairliği ise hem yer yer eğlendirici hem de konunun ağırlığına göre endişe verici bir hüviyette karşımıza çıkabilmektedir. Beşşâr'ın yergi nazmetmekteki amacının, insanları korkutmak suretiyle kendisine ihsanda bulunmalarını sağlamak olduğu malumdur. Yahut daha doğru bir tabirle, hicviyelerinden beklentisi, insanları kendisine haraç vermeye mecbur bırakmalarıdır. Bu işlevinin yanı sıra, şair sivri dilini bir intikam aracı olarak da kullanmış, kendisiyle alay edenleri yahut aleyhinde faaliyet yürütenleri hiciv yağmuruna tutmuştur. Beşşâr'ın yergileri, daha ziyade geleneksel hiciv biçimselliğiyle mutabakat halindedir. Gerek irticalen söylenen kısa kıtalar gerekse mütalaa mahsulü olan çok temalı uzun kasideler halinde hicviyeler nazmetmiştir. Hiciv şiirlerinde yer yer *faḫr* temasına da geçiş yapmakta, bu kısımlarda kendisiyle yahut halkıyla iftihar etmektedir. Onun bu minvaldeki şiirleri, şairin şu'ûbî eğilimlerini açık şekilde gözler önüne serdiği için bilhassa tetkik edilmelidir. Örneğin; Arapları yerdiği meşhur şiirinde, Arapların geleneksel yaşam tarzlarını eleştirmekte, buna mukabil olarak Pers monarşisini ve onların kraliyet yaşantısını yüceltmektedir. Elbette şairin şiirinde gözlemlenen bu minvaldeki ırkçı yaklaşımlarının ardında, Beşşâr'ın ruhundaki derin psikolojik sorunların aranması doğru olacaktır.

Son olarak Beşşâr'ın methiye şairliğinin, onun edebî kariyerindeki önemini vurgulamak gerekir. Aklın yolu, Beşşâr'ın yalnızca ihsan ve ikram görmek için nazmettiği bu minvaldeki şiirlerinin, yalnızca sanatsal bir aldatmacadan ibaret olduğunu açıkça göstermektedir. Mamafih bu durum, onun yetenekli bir methiye şairi olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Netice itibariyle memdûḥlarının Beşşâr'dan yalnızca samimi hayranlık duygularını ifade etmesini beklemediği de ortadadır. Şair aldığı bahşişler karşılığında icra etmesi gereken vazifeyi hakkıyla ifa etmiş ve methettiği kişilerin adının günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. Beşşâr'ın bizzat kendi ifadelerinden, hiciv şairliğini methiye şairliğine yeğlediği, hatta hicviyeleri sayesinde daha çok para elde edebileceğini gözlemlediği anlaşılmaktadır. Mamafih bir saray şairi için methiye sanatı, asla elden bırakılmaması gereken kritik bir enstrümandır. Beşşâr'ın Basra valilerine, prenslere ve halifelere methiyeler söylediği bilinmektedir. Bu şiirlerinde, genellikle geleneksel kaside biçimi hâkimiyeti sürdürmüş durumdadır. Bu yüzden methiyeleri, ekseriyetle iki veya daha fazla bölümden teşekkül eden çok temalı kasideler olma özelliği arz etmektedir. Beşşâr'ın methiye şairliğinde geleneklere bağlı kalmış olmasının ardında, seleflerinin miras bıraktığı edebî üslubun, dilbilimcilerin yürütmekte olduğu tedvin faaliyetlerinin ve hitap edilen memdûḥun resmî beklentilerinin etkili olduğu düşünülmektedir.

## KAYNAKÇA


Abd el-Jalil, J. M. (1943). *Histoire de la littérature arabe*. Paris: Editions G. P. Maisonneuve.

Barbier de Meynard, A. C. (1907). *Surnoms et sobriquets dans la littérature arabe*. Paris: Imprimerie Nationale.

Beşşâr b. Burd (1369/1950-1376/1957). *Dîvânu Beşşâr b. Burd*. Muhammed eṭ-Ṭâhir ibn ʿÂşûr ve diğerleri, (Haz.). (Cilt 1-3). Kâhire: Maṭbaʿatu Lecneti't-Te'lîf ve't-Terceme ve'n-Neşr.

Beşşâr b. Burd (2007). *Dîvânu Beşşâr b. Burd*. Muhammed eṭ-Ṭâhir ibn ʿÂşûr, (Haz.). (Cilt 1). Cezayir: Vizâratu's-S̱aḳâfeti'l-Cezâ'iriyye.

el-Bustânî, B. (2014). *Udebâ'u'l-ʿArab fî'l-Aʿsuri'l-ʿÂbbâsiyye: Ḥayâtuhum, Âs̱âruhum, Naḳdu Âs̱ârihim*. Kâhire: Hindâvî.

Fâr, M. M. (2009). *Medinetu'l-Ludd: Mevḳiʿan ve Şuhraten ve Niḍâlen*. Beyrut: el-Mu'essesetu'l-ʿArabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr.

Ferrâc, S. M. (1417/1997). *Şu'arâ' Ḳatelehum Şi'ruhum*. Mısır: Mektebetu Medbûlî eṣ-Ṣaġîr.

Gabrieli, F. (1937). Appunti su Baśśār b. Burd. *Bulletin of the School of Oriental Studies*, 9(1), 151-163.

Huart, C. (1971). *Arap ve İslâm Edebiyatı*. Ankara: Tisa Matbaacılık Sanayii.

el-İṣfehânî, Ebû'l-Ferec A. (1429/2008). *Kitâbu'l-Eġânî*. İhsân Abbâs ve İbrahim es-Se'âfîn, (Thk.). (3. bs., Cilt 3). Beyrut: Dâr Ṣâdır.

Kufrali, K. (1979). Beşşār b. Burd. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 2, s. 574-576). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Meisami, J. S. (1985). The Uses of the "Qaṣīda:" Thematic and Structural Patterns in a Poem of Bashshār. *Journal of Arabic Literature*, 16, 40-60.

Meisami, J. S. (1998). Bashshār ibn Burd, Abū Mu'āẕ. *Encyclopedia of Arabic Literature* içinde (Cilt 1, s. 138-139). Julie Scott Meisami ve Paul Starkey, (Ed.). Londra-New York: Routledge.

Muhtar, C. (1992). Beşşâr b. Bürd. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 6, s. 8-9). İstanbul: TDV Yayınları.

Roman, A. (1971). Les thèmes de l'œuvre de Baššār inspirée par 'Abda. *Bulletin d'études orientales*, 24, 157-226.

Ruşid, A. (2011). *Beşşâr bin Burd ve Döneminin Şiirindeki Yeri* (Yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimiler Enstitüsü, Bursa.

eṣ-Ṣafedî, Selahattin Halil b. Aybek (1420/2000). *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*. Ahmed el-Arnâ'ûṭ ve Turkî Mustafa, (Thk.). (Cilt 10). Beyrut: Dâru İḥyâ'i't-Turâṡi'l-'Arabî.

Schoeler, G. (2008). Beshshār b. Burd, Abū'l-'Atāhiyah and Abū Nuwās. J. Ashtiany ve diğerleri, (Ed.), *'Abbasid Belles-Lettres* (s. 275-299) içinde. Cambridge: Cambridge University Press.

es-Seyyid, F. S. (1990). *Muʿcemu'l-Elḳâb ve'l-Esmâ'i'l-Musteʿâra fî't-Târîḫi'l-ʿArabî ve'l-İslâmî.* Beyrut: Dâru'l-ʿİlm li'l-Melâyîn.

Sezgin, F. (1975). *Geschichte des arabischen Schrifttums* (Cilt 2). Leiden: E. J. Brill.

eṭ-Ṭevâlibe, A. ve Benî Yâsîn, M. (2016). Vaṣfu'l-Mer'e fî Şi'ri Beşşâr b. Burd: Dirâse Taḥlîliyye. *Dirâsât: el-'Ulûmu'l-İnsâniyye ve'l-İctimâ'iyye*, 43(3), 1443-1455.

Toprak, M. F. (1996). Birer Hiciv Şairi Olarak el-Hutay'a ve Beşşâr b. Burd. *Doğu Dilleri*, 5(3), 39-55.

Toprak, M. F. (2001). Arap Şiirinde Şehirlere Hiciv. *Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 7-15.

Tur, S. (1997). *Ahtal, Ferezdak ve Cerîr'in Şiirlerinde Medih ve Hiciv* (Yüksek lisans tezi). Harran Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.